

MUNI

Státní environmentální politika v ČR před a po roce 1989

Ing. Dominika Tóthová, Ph.D.

Dominika.tothova@econ.muni.cz

Struktura

- stav životního prostředí před rokem 1989 a po roce 1989
- environmentální politika před rokem 1989 a po roce 1989

5 ze 6 dotázaných občanů České republiky (83 %) odpovědělo na začátku roku 1990 na otázku „Co považujete za nejdůležitější problém, kterým by se měla zabývat vláda?“

„Řešení otázek životního prostředí“

(z průzkumu veřejného mínění „Postoje a názory obyvatelstva ke společensko-politické situaci“ provedený Výzkumným ústavem obchodu ve spolupráci s Gallup Poll London, 6. 2. 1990)

Stručný přehled vývoje environmentální politiky v ČR

- průmyslová revoluce → konec 2. sv. v. → 60. – 80. léta 20. stol.
 - zhoršení životního prostředí
- do roku 1989
 - určité snahy (např. zákon na ochranu ovzduší, vodní zákon)
- po roce 1989
 - zřízeno Ministerstvo životního prostředí ČR
 - vznikla první strategie pro zlepšení životního prostředí v ČR – tzv. Duhový program
- 1992
 - vznik některých zákonů
- vstup ČR do EU – současnost
 - transpozice komunitárního práva EU do české legislativy
 - vznik většiny české legislativy

Základní charakteristiky uspořádání ČSSR z hlediska ochrany ŽP

– Totalitní systém

- cílem budování a upevňování totalitní moci
- mravní krize, devalvace hodnot
- ztráta respektu a sounáležitosti s přírodou

– Administrativní řízení

- roztržitost ochrany složek životního prostředí
- resortismus
- téměř nulová účinnost právní úpravy ochrany ŽP
- neúčinnost ekonomických nástrojů

– Informace a výchova

- slabá informovanost o skutečném stavu životního prostředí
- nedostatečné informační systémy o složkách životního prostředí
- nulová ekologická výchova a osvěta
- ale sílící vliv ekologických hnutí

3 etapy ekonomického rozvoje socialistické společnosti z hlediska problémů ŽP

– I. 1948 – 1960

- prudký ekonomický rozvoj
- minimální snaha řešit ekologické problémy (např. výstavba ČOV)

– II. 1961 – 1970

- zpomalení ekonomického vývoje
- první signály vážného, i když lokálního narušení ekologické rovnováhy (např. lesy v Krušných horách, prudké zhoršování čistoty vod)
- první pokusy o uplatňování ekologických přístupů, většinou málo úspěšné nebo nesmyslné (př. vysoké komíny elektráren)

– III. 1971 – 1990

- udržování ekonomického růstu, stagnace
- snaha o udržení životní úrovně za cenu rozsáhlé devastace životního prostředí

Struktura socialistického hospodářství aneb příčiny problémů životního prostředí

- extenzivní vývoj spojený s nadměrnou spotřebou surovin, energie a lidské práce
- nepříznivá struktura průmyslu - těžba, těžký průmysl a výroba stavebních hmot
- velkoplošné hospodaření
- bezohledná těžba neobnovitelných přírodních zdrojů

Legislativa před rokem 1989

- roztržitost předpisů, žádný ucelený systém
- resortní předpisy
- nepřehlednost
- není zpracován zastřešující zákon o životním prostředí
- legislativně upraveny pouze některé složky životního prostředí
- příroda není chápána jako jednotný systém fungující v interakci s ostatními součástmi životního prostředí
- Zákony např.
 - č. 35/1967 Sb. o opatřeních proti znečišťování ovzduší
 - č. 138/1973 Sb. o vodách
 - č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu
 - č. 61/1977 Sb. o lesích
 - č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody

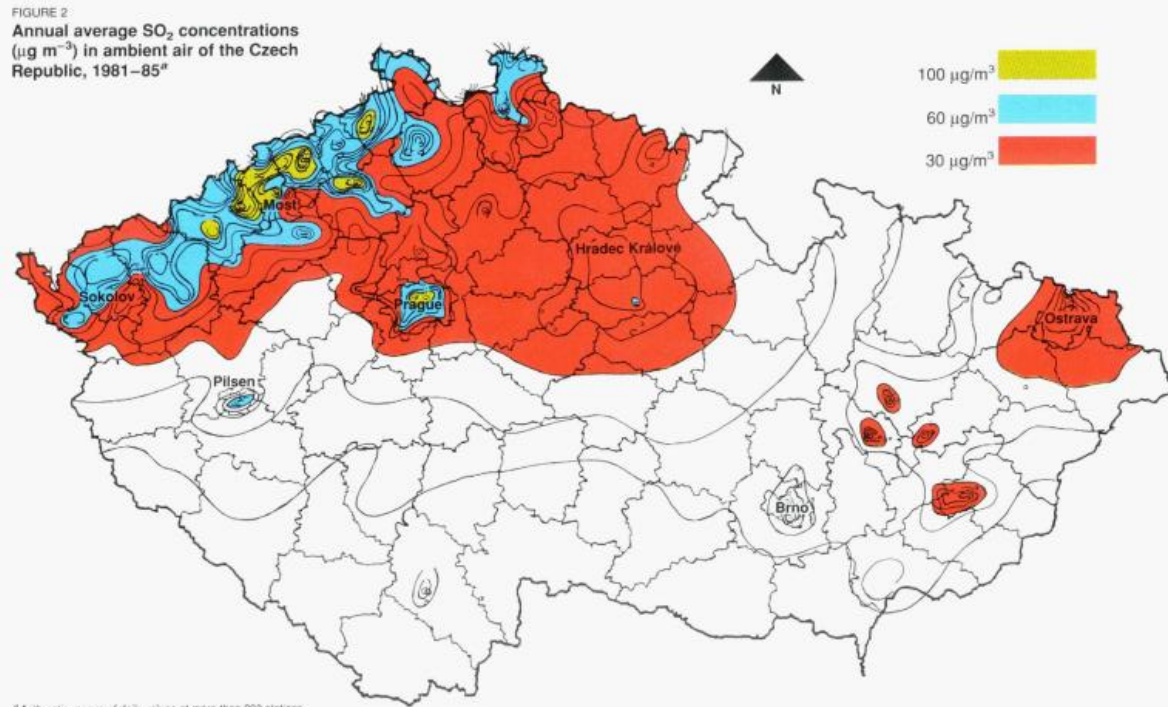

Problémy životního prostředí

- silné znečištění ovzduší oxidem siřičitým, oxidy dusíku, pevnými částicemi, problém kyselých dešťů
- znečištění vody způsobené zemědělským odtokem půdy, dusičnany, pesticidy a průmyslovou kontaminací toxickými organickými látkami a kovy
- vypouštění neupravených nebo špatně vyčištěných odpadních vod s vysokou úrovní biochemické spotřeby kyslíku, živin a celkového množství usazeniny
- pevné a nebezpečné odpady na neznámém počtu míst obsahujících kovy, organické látky a radioaktivní kontaminanty.

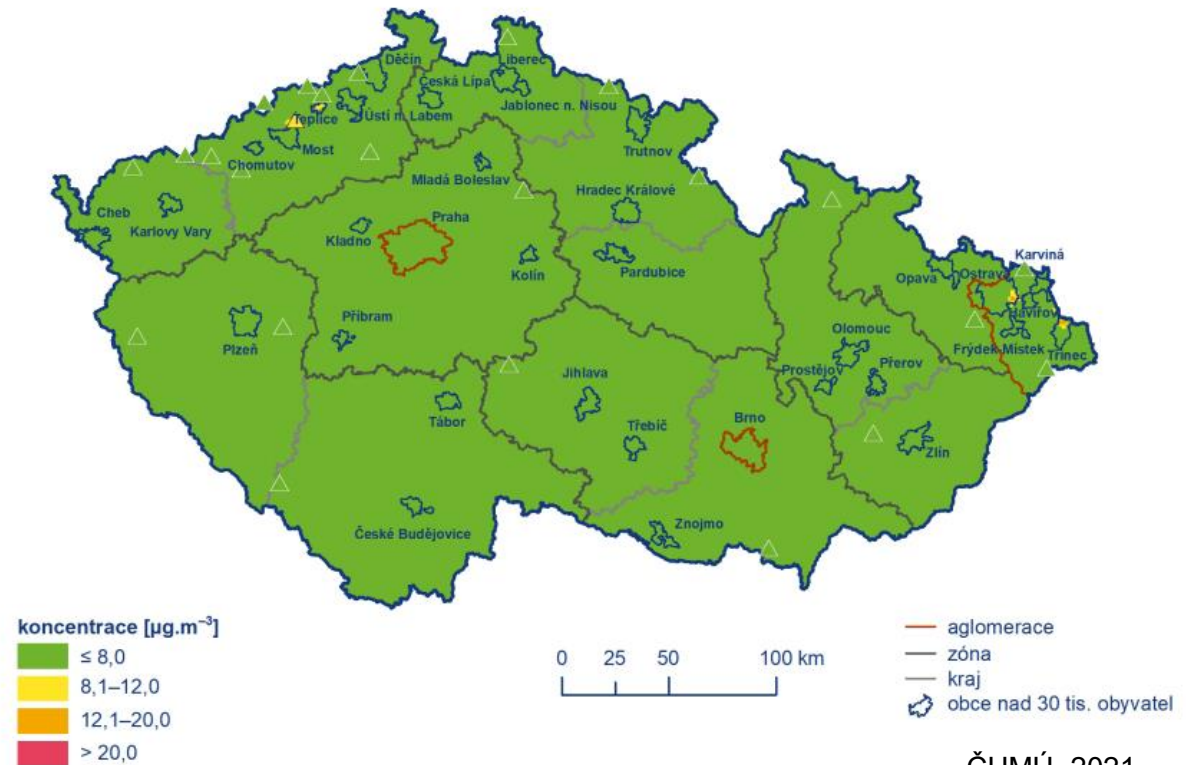
Příklad: Oxid siřičitý – průměrná koncentrace

1981 - 1995

Moldan, B., & Schnoor, J. L. (1992)

2020

ČHMÚ, 2021

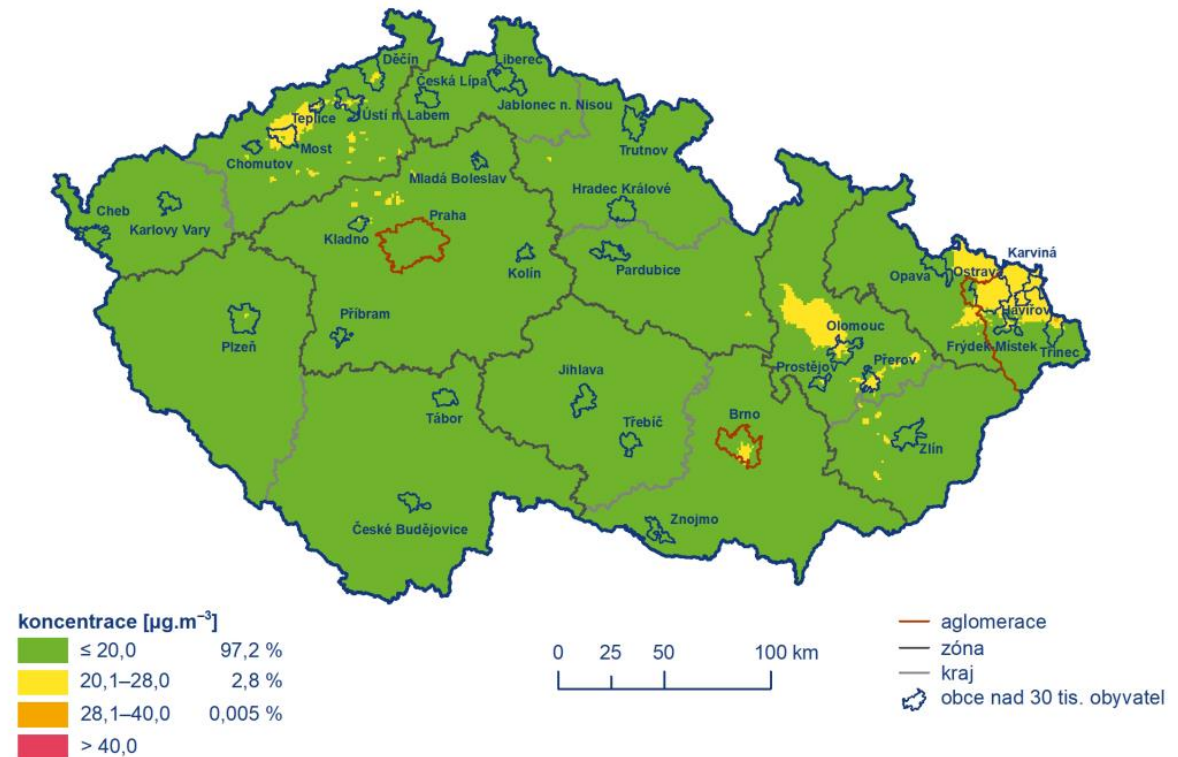
Příklad: Polétavý prach – průměrná koncentrace

1981 - 1985

Moldan (1990)

2020

ČHMÚ, 2021

MUNI

Státní politika životního prostředí po roce 1989

Zakladatelské období (1989 – 1992)

– Strategické dokumenty

- 1990: Program ozdravení životního prostředí České Republiky: Duhový program

– První legislativa

- 17/1992 Sb. Zákon o životním prostředí
- 114/1992 Sb. Zákon o ochraně přírody a krajiny
- 334/1992 Sb. Zákon České národní rady o ochraně zemědělského půdního fondu
- a další

– První Institute

- Ministerstvo životního prostředí
- Česká inspekce životního prostředí
- Státní fond životního prostředí
- Český ekologický ústav
- a další

Duhový program

- první strategický dokument v oblasti ochrany ŽP
- moderní zásady ochrany životního prostředí
- formulovány priority a cíle
- příprava pro schválení první environmentální legislativy
- shrnutí informací
 - o potřebě státní podpory při utváření nového životního stylu, výchovy, vzdělávání občanů a samospráv
 - o významu nevládních organizací a hnutí
 - o důležitosti poznání a informací
 - k ekonomickým nástrojům
 - k mezinárodní spolupráci
 - k životnímu prostředí v lidských sídlech
 - a další

Implementační období (1993 – 1998)

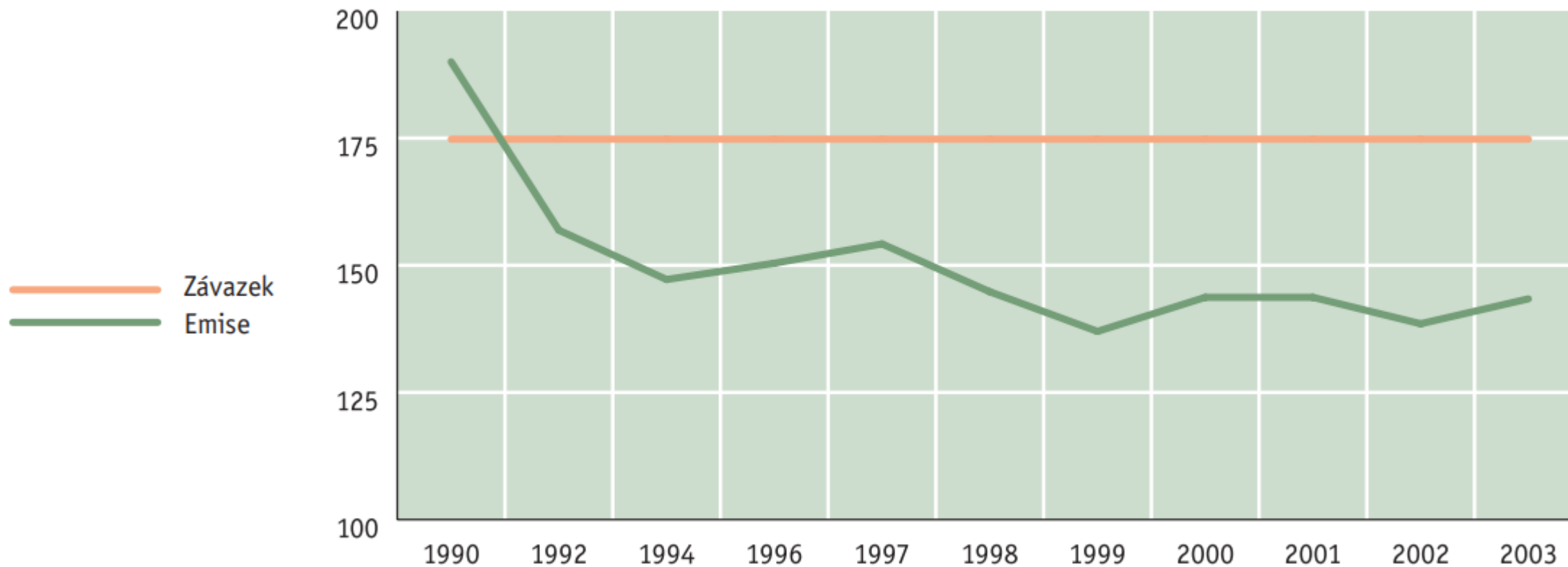
- přijata Státní politika životního prostředí ČR 1995
- uvedení požadavků první generace legislativy do praxe
- Priority:
 - zlepšení kvality ovzduší snížením emisí
 - zlepšení kvality vod omezením vypouštěného znečištění
 - snižování produkce odpadů – zejména nebezpečných odpadů
 - odstraňování účinků nebezpečných faktorů fyzikální a chemické povahy
 - přednostní sanace rizikových starých ekologických zátěží
- Cíl: do roku 2005 se kvalitou životního prostředí přiblížit průměru členských států Evropské unie

Předvstupní období (1999 – 2003)

- přijata Státní politika životního prostředí ČR 2001
 - princip udržitelného rozvoje
 - participace veřejnosti na formování a prosazování environmentální politiky
 - mezisektorové spolupráce a provázanost sektorových politik
- cílem co nejrychlejší transpozice, implementace a prosazení souboru právních předpisů Evropských společenství

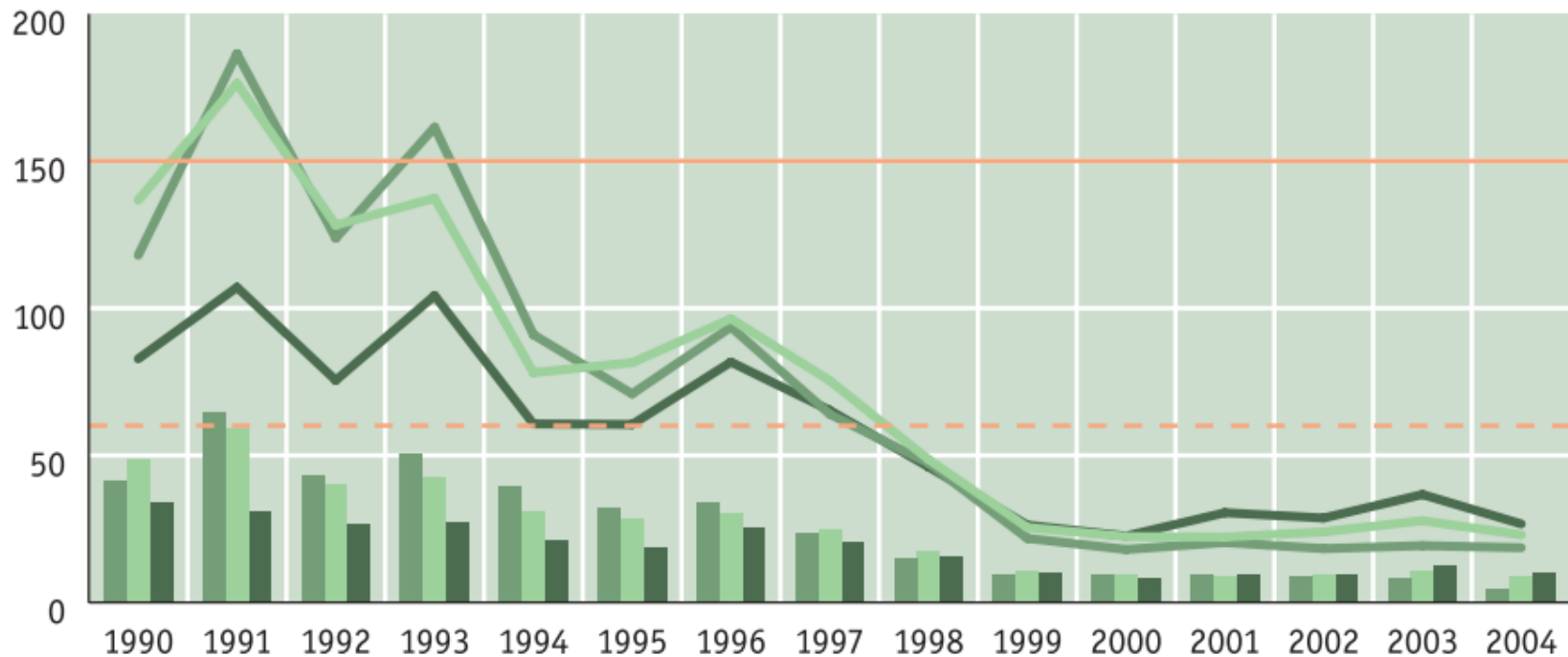
Některé příklady vývoj znečištění ŽP po roce 1990.....

Emise skleníkových plynů v ČR ve srovnání se závazkem Kjótského protokolu

Cenia, 2005

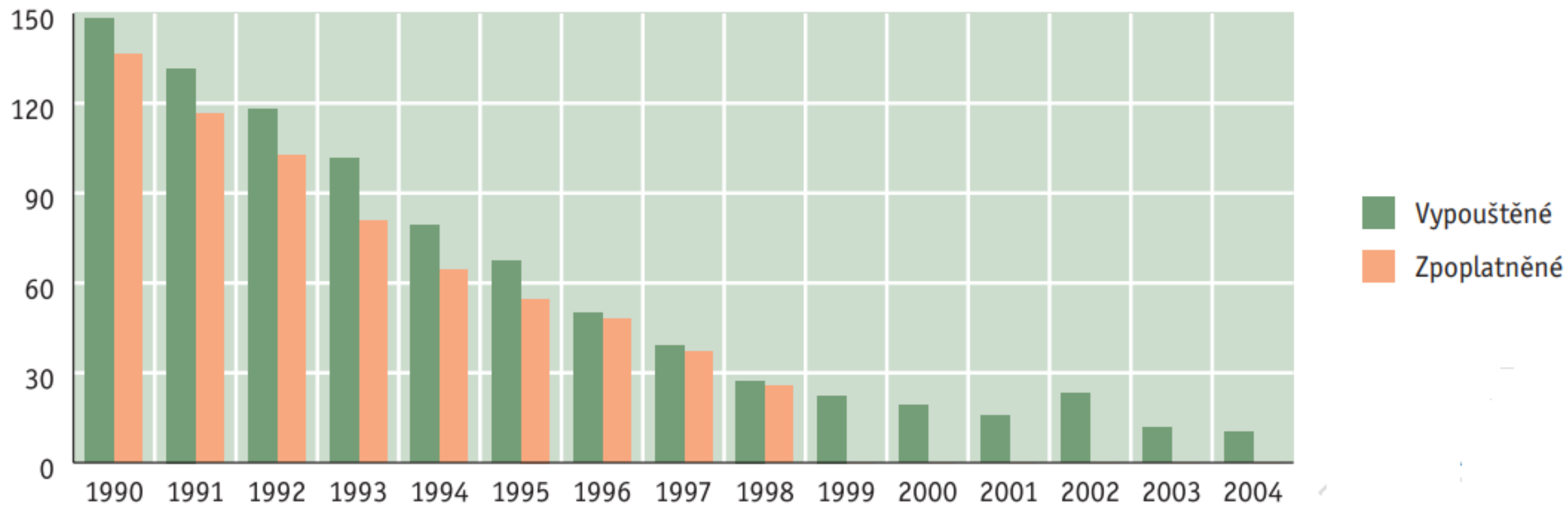
Dlouhodobý vývoj ročních imisních charakteristik oxidu siřičitého SO₂ (µg/m³)

- IH_d = imisní koncentrace, denní průměr
- - - IH_r = imisní koncentrace, roční průměr
- Moravskoslezský kraj – 95% kvantil
- SZ Čechy – 95% kvantil
- Praha – 95% kvantil
- Moravskoslezský kraj – roční průměr
- SZ Čechy – roční průměr
- Praha – roční průměr

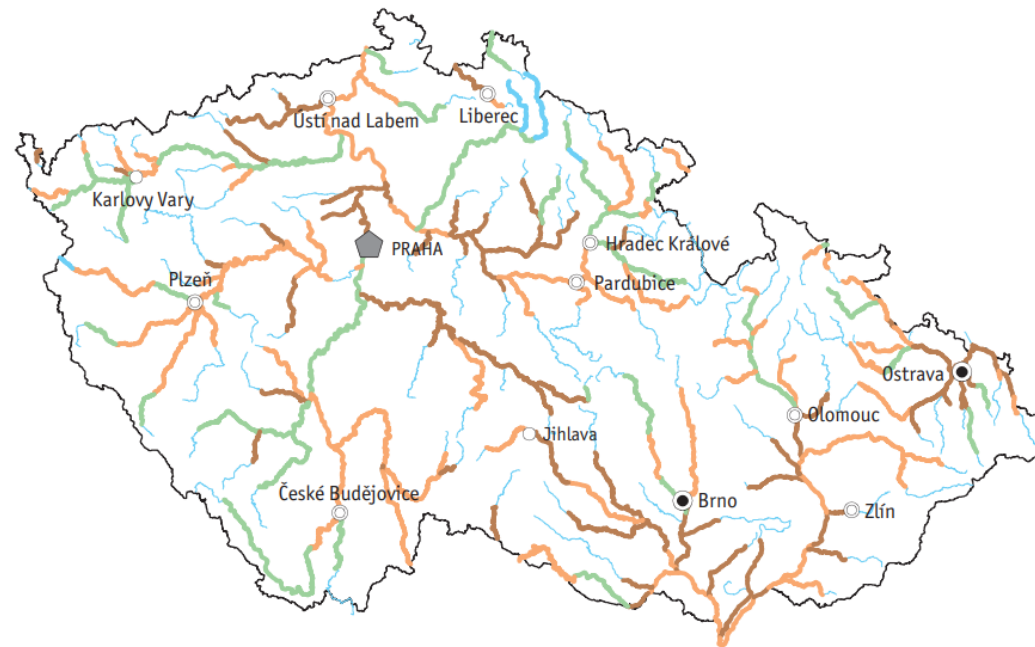
IH_d a IH_r jsou hodnoty závazně stanovené právním předpisem.

Vývoj vypouštěného znečištění z bodových zdrojů – ukazatel BSK₅ (v tis. t/rok)

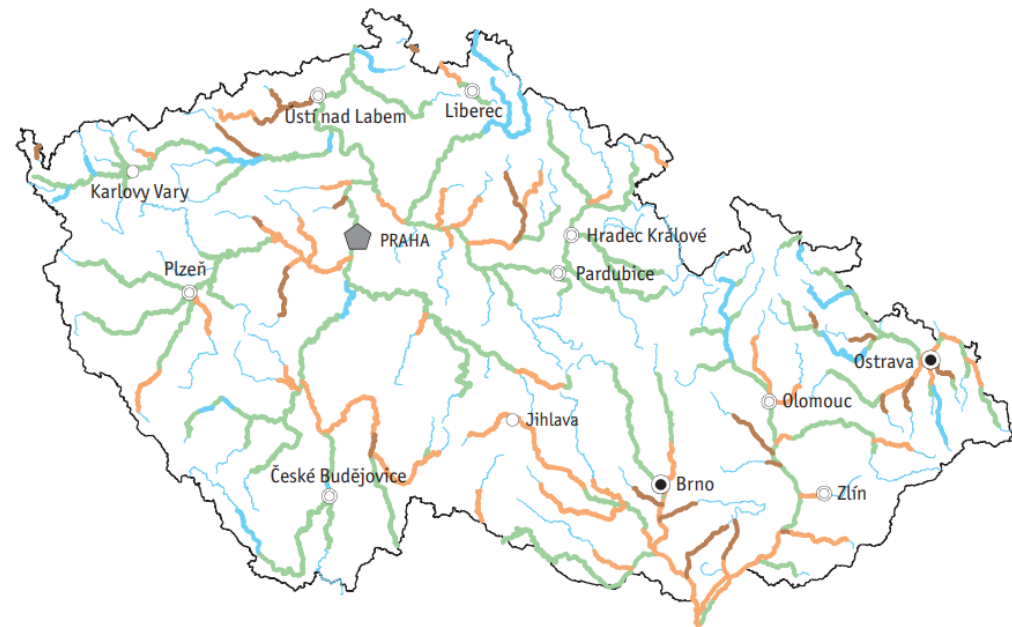
Cenia, 2005

Kvalita povrchových vod v České republice 1991–1992

Třída	Klasifikace
— (light blue)	I. a II. neznečištěná a mírně znečištěná voda
— (green)	III. mírně znečištěná voda
— (orange)	IV. silně znečištěná voda
— (brown)	V. velmi silně znečištěná voda

Kvalita povrchových vod v České republice 2003–2004

Třída	Klasifikace
— (light blue)	I. a II. neznečištěná a mírně znečištěná voda
— (green)	III. mírně znečištěná voda
— (orange)	IV. silně znečištěná voda
— (brown)	V. velmi silně znečištěná voda

Státní politika životního prostředí České republiky 2030 s výhledem do 2050

- hlavní strategický dokument v oblasti životního prostředí v ČR
- schválila vláda r. 2021
- formuluje cíle v oblasti ochrany životního prostředí v ČR
- stanovuje strategické směřování do roku 2030 s výhledem do roku 2050
- členění cílů do 3 oblastí:
 - Životní prostředí a zdraví
 - Nízkouhlíkové a oběhové hospodářství
 - Příroda a krajina

1.1 Dostupnost vody je zajištěna a její jakost se zlepšuje

- 1.1.1 Jakost povrchových vod se zlepšuje
- 1.1.2 Jakost podzemních vod se zlepšuje
- 1.1.3 Zásobování obyvatelstva pitnou vodou s vyhovující jakostí se zlepšuje
- 1.1.4 Čištění odpadních vod se zlepšuje
- 1.1.5 Efektivita využívání vody, vč. její recyklace, se zvyšuje

1.2 Kvalita ovzduší se zlepšuje

- 1.2.1 Emise znečišťujících látek do ovzduší se snižují
- 1.2.2 Imisní limity znečišťujících látek jsou dodržovány
- 1.2.3 Přeshraniční přenos znečišťujících látek se snižuje

1.3 Expozice obyvatel a životního prostředí nebezpečným chemickým látkám se snižuje

- 1.3.1 Emise a úniky nebezpečných chemických látek do všech složek životního prostředí se snižují
- 1.3.2 Kontaminovaná území, vč. starých ekologických zátěží, jsou evidována a účinně sanována

1.4 Hluková zátěž a světelné znečištění se snižují

- 1.4.1 Hluková zátěž obyvatelstva a ekosystémů se snižuje
- 1.4.2 Světelné znečištění se snižuje

1.5 Přípravenost a resilience společnosti vůči mimořádným událostem a krizovým situacím se zvyšuje

- 1.5.1 Přípravenost, resilience a adaptace na extremitu počasí se zvyšuje
- 1.5.2 Negativní dopady mimořádných událostí a krizových situací antropogenního a přírodního původu jsou minimalizovány
- 1.5.3 Vznik mimořádných událostí a krizových situací antropogenního původu je minimalizován

1.6 Adaptovaná sídla umožňují kvalitní a bezpečný život obyvatel

- 1.6.1 Sídla se účinně adaptují na rizika spojená se změnou klimatu
- 1.6.2 Rozvoj sídel je koncepční, přednostně jsou využívány brownfieldy a již využitá území
- 1.6.3 V sídlech je zaveden systém hospodaření s vodou, vč. vody srážkové
- 1.6.4 Kvalita zelené infrastruktury přispívající ke zlepšení mikroklimatu v sídlech se zvyšuje

2.1 Emise skleníkových plynů jsou snižovány

- 2.1.1 Emise skleníkových plynů klesají
- 2.1.2 Energetická účinnost se zvyšuje
- 2.1.3 Využívání obnovitelných zdrojů energie se zvyšuje

2.2 Oběhové hospodářství zaručuje hospodárné nakládání se surovinami, výrobky a odpady v ČR

- 2.2.1 Materiálová náročnost ekonomiky se snižuje
- 2.2.2 Maximálně se předchází vzniku odpadů
- 2.2.3 Hierarchie způsobů nakládání s odpady je dodržována

3.1 Ekologická stabilita krajiny je obnovena, hospodaření v krajině je dlouhodobě udržitelné a reaguje na změnu klimatu

- 3.1.1 Retence vody v krajině se zvyšuje prostřednictvím ekosystémových řešení a udržitelného hospodaření
- 3.1.2 Degradace půd, vč. zrychlené eroze, a plošný úbytek zemědělské půdy se snižuje
- 3.1.3 Mimoprodukční funkce a ekosystémové služby krajiny, zejména zemědělsky obhospodařovaných ploch, rybníků a lesů, jsou posíleny

3.2 Biologická rozmanitost je zachována v mezích tlaku změny klimatu

- 3.2.1 Stav přírodních stanovišť se zlepšuje a ochrana druhů je zajištěna
- 3.2.2 Ochrana a péče o nejcennější části přírody a krajiny je zajištěna
- 3.2.3 Negativní vliv invazních nepůvodních druhů je omezen
- 3.2.4 Ochrana volně žijících živočichů v lidské péči je zajištěna

Principy environmentální politiky ČR

- Princip holistického přístupu a integrace politik
- Princip prevence
- Princip předběžné opatrnosti
- Princip znečišťovatel platí
- Princip řešení znečištění u zdroje
- Princip nákladové efektivity
- Princip participace a zvyšování povědomí veřejnosti o otázkách ŽP
- Princip mezinárodní odpovědnosti

Další strategické dokumenty ČR v oblasti ŽP

- Strategický rámec Česká republika 2030
- Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR
- Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR
- Státní program ochrany přírody a krajiny ČR pro období 2020-2025
- Národní program snižování emisí
- Politika ochrany klimatu v ČR
- Plán odpadového hospodářství ČR 2015 – 2024
- Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025
- Koncepce environmentální bezpečnosti 2020-2030, s výhledem do 2050
- **A mnoho dalších!!!**

Udržitelný rozvoj v České republice

- 1990: Duhový program – Program ozdravení životního prostředí
- 17/1992 Sb. Zákon o životním prostředí
- 2004: Strategie udržitelného rozvoje ČR
- 2010: Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR
- 2017: [Strategický rámec Česká republika 2030](#)

Strategický rámec
ČR 2030

Strategický rámec Česká republika 2030

- strategický dokument udržitelného rozvoje pro ČR
- 17 cílů udržitelného rozvoje
- strategický rámec udávající směr rozvoje ČR
 - kvalita života
 - udržitelnost
- základní rámec pro ostatní rozvojové dokumenty
- Rada vlády pro udržitelný rozvoj
 - vrcholný orgán v ČR pro UR (MŽP)

Česká republika 2030 – klíčové oblasti

- Lidé a společnost,
- Hospodářský model,
- Odolné ekosystémy,
- Obce a regiony,
- Globální rozvoj,
- Dobré vládnutí.

Stav životního prostředí v ČR

- Statistická ročenka životního prostředí
- Zpráva o životním prostředí České republiky
- Zprávy o životním prostředí v krajích ČR

Ovzduší

Vývoj emisí vybraných znečišťujících látek v ČR a národní emisní stropy pro roky 2020 a 2025 [index, 2005 = 100], 2005–2019¹⁶

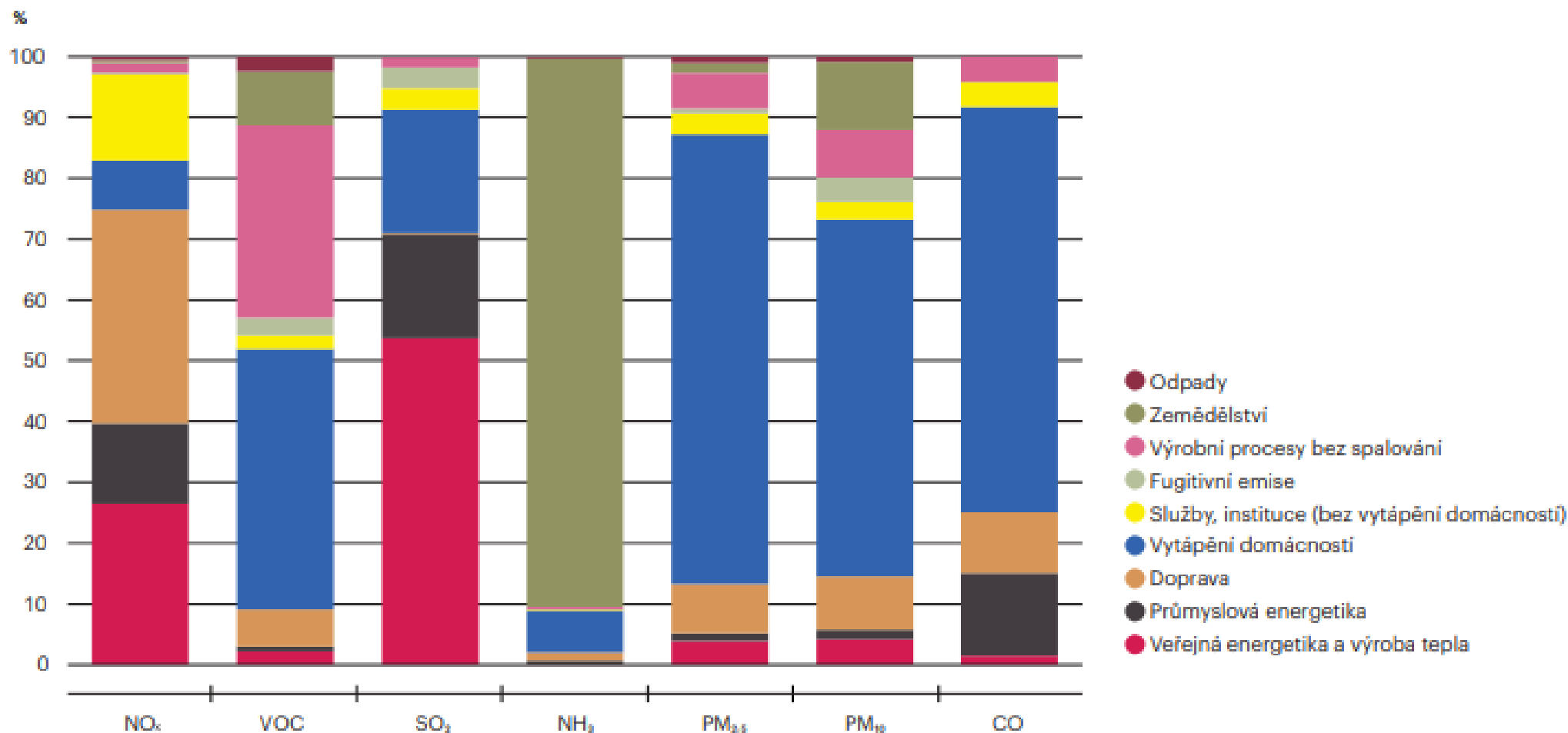

Data pro rok 2019 jsou pouze předběžná.

Zdroj: Cenia.cz
Zdroj dat: ČHMÚ

Ovzduší

Zdroje emisí vybraných znečišťujících látek v ČR [%], 2018

Data pro rok 2019 nejsou v době uzávěrky publikace k dispozici.

Zdroj: Cenia.cz
Zdroj dat: ČHMÚ

Voda

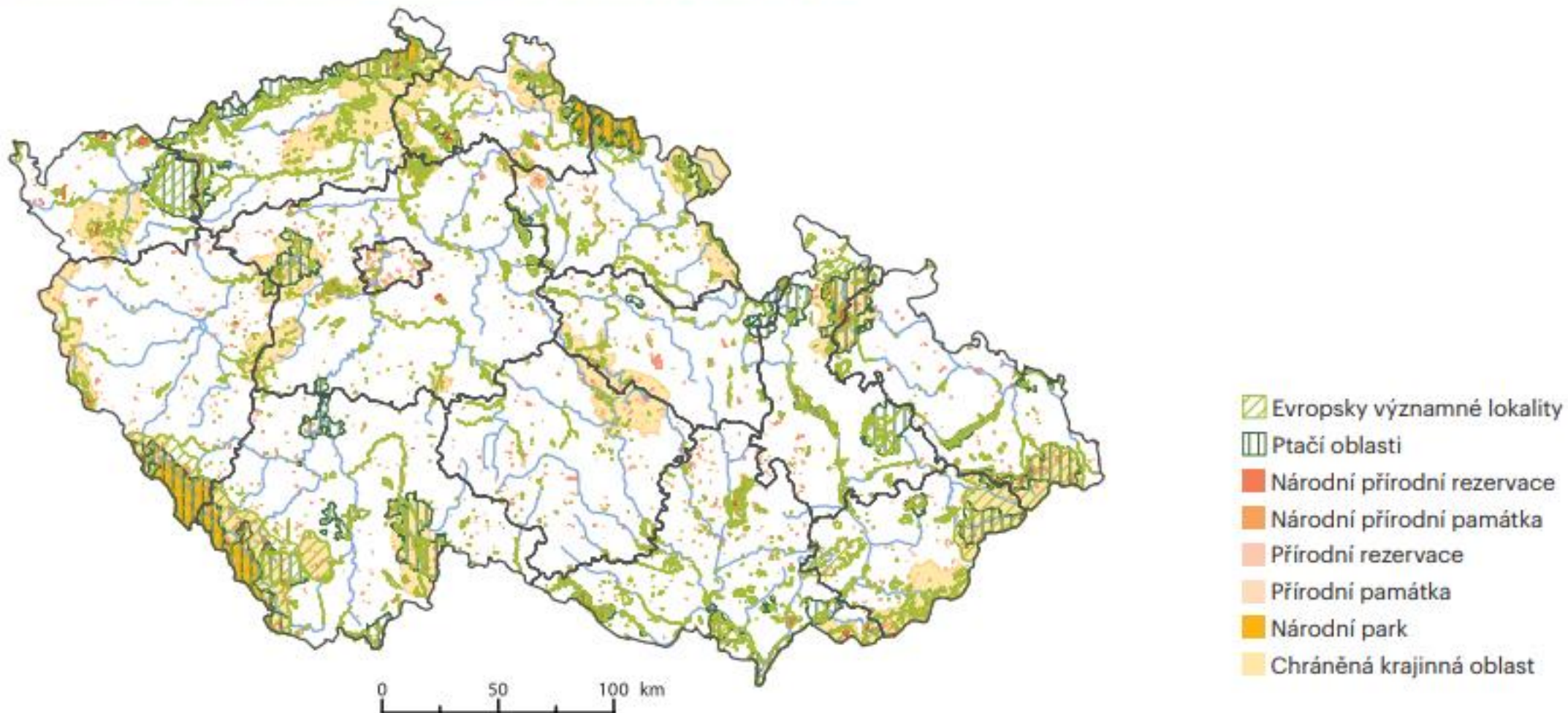
Jakost vody v tocích ČR, 2018–2019

- I. a II. tř. neznečištěná a mírně znečištěná voda
- III. tř. znečištěná voda
- IV. tř. silně znečištěná voda
- V. tř. velmi silně znečištěná voda

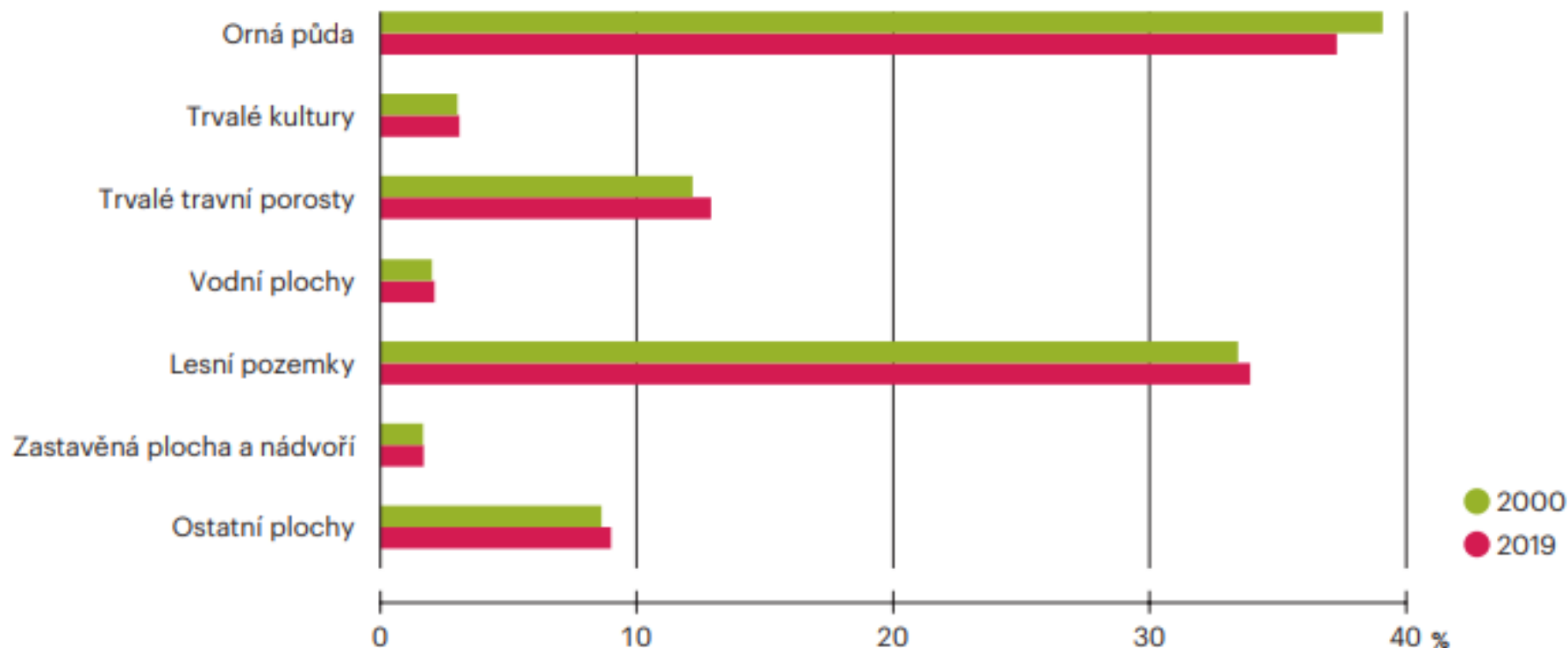
Příroda a krajina

Zvláště chráněná území a území Natura 2000 v ČR, 2019

Půda a zemědělství

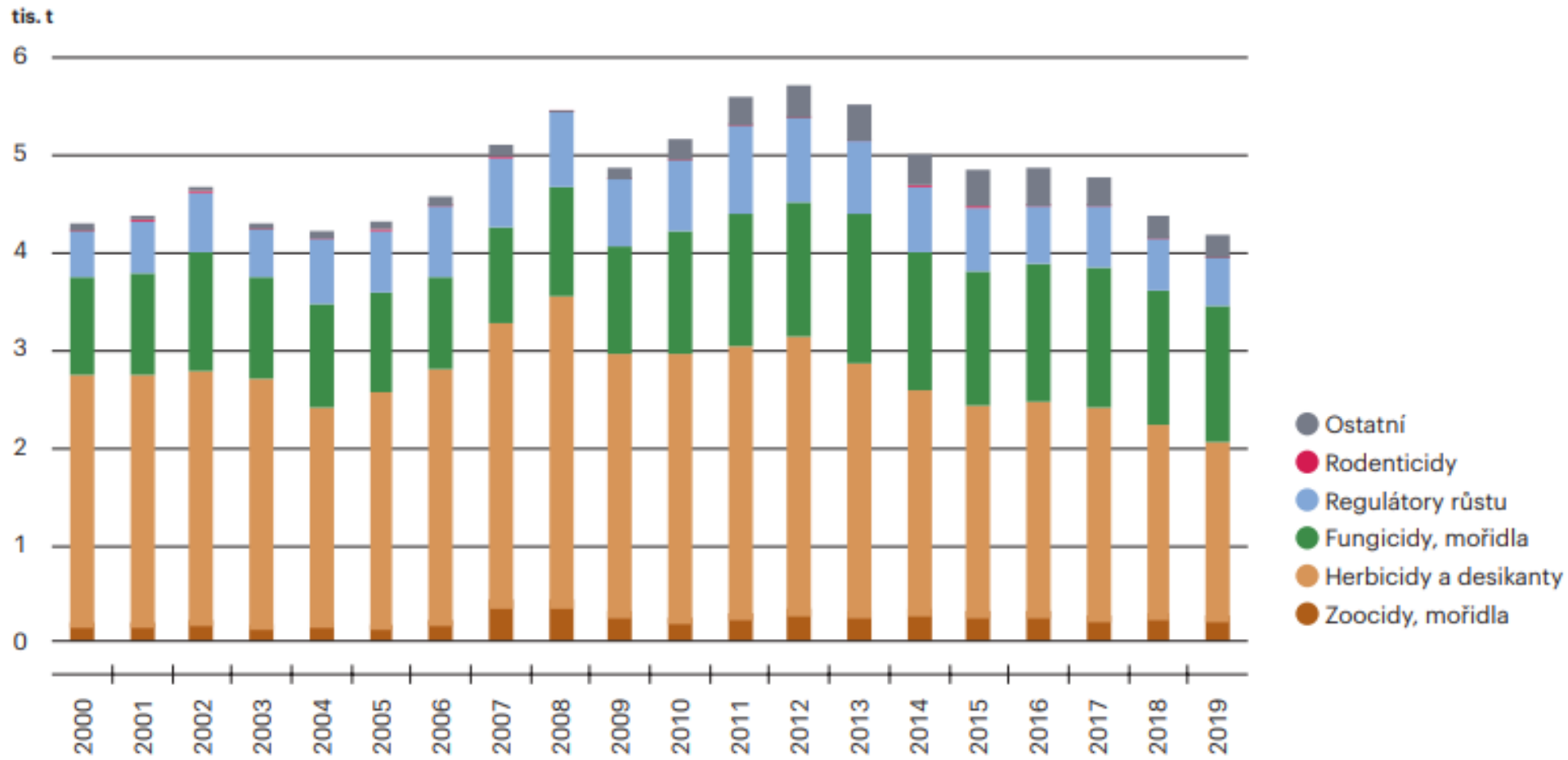
Využití území v ČR [%], 2000 a 2019

Hodnoty kategorií z dat ČÚZK a CORINE Land Cover se mohou lišit. Například kategorie Lesní pozemky dle ČÚZK zahrnuje i paseky či lesní cesty, kategorie lesů CORINE Land Cover hodnotí krajinný pokryv.

Půda a zemědělství

Spotřeba účinných látek obsažených v přípravcích na ochranu rostlin a dalších prostředcích podle účelu užití v ČR [tis. t účinné látky], 2000–2019

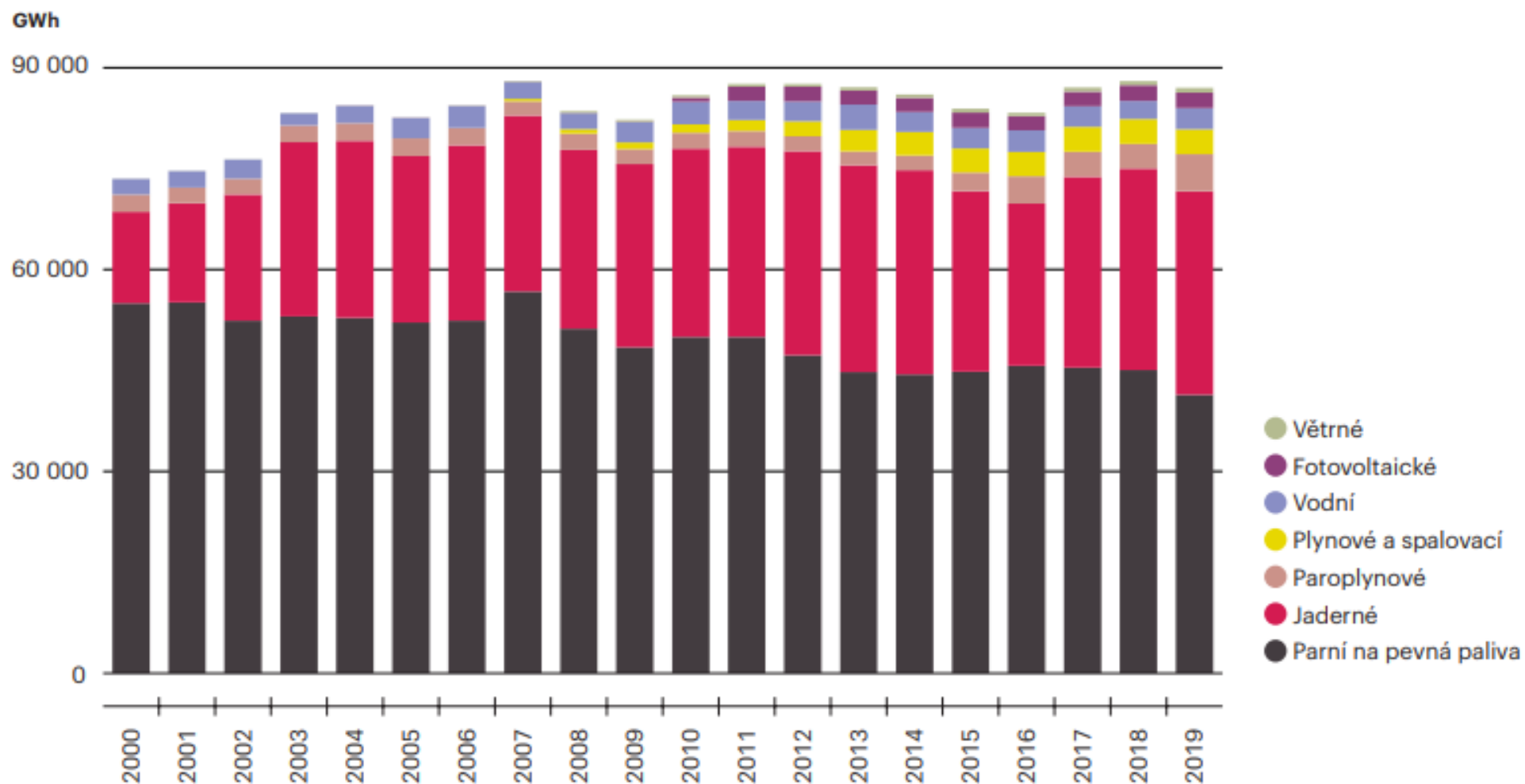
Ostatní – pomocné látky, repelenty, minerální oleje aj.

Zdroj: Cenia.cz

Zdroj dat: ÚKZÚZ

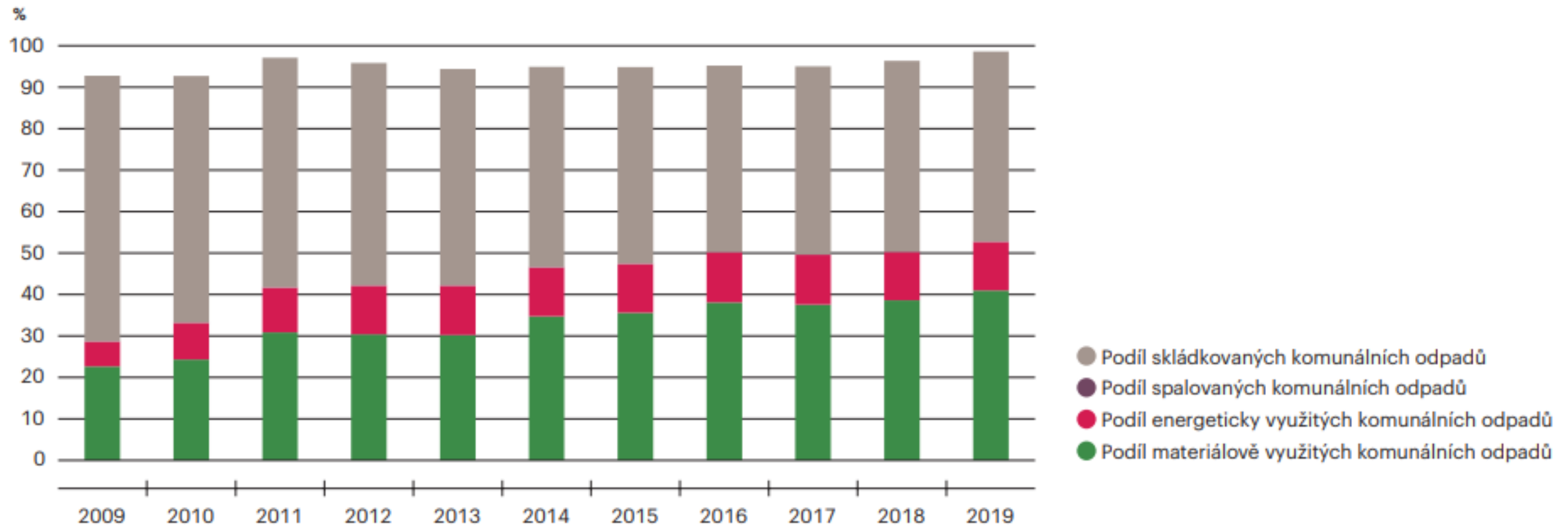
Energetika

Výroba elektřiny podle druhu elektráren v ČR [GWh], 2000–2019

Odpady

Podíl vybraných způsobů nakládání s komunálními odpady na celkové produkci komunálních odpadů v ČR [%], 2009–2019

Data byla stanovena podle metodiky Matematické vyjádření výpočtu „soustavy indikátorů OH“ platné pro daný rok.

Zdroje

- Moldan, B., & Schnoor, J. L. (1992). Czechoslovakia: examining a critically ill environment. *Environmental science & technology*, 26(1), 14-21.
- Moldan, B. (1990). Životní prostředí České republiky. Vývoj a stav do konce roku 1989. Academia.
- ČHMÚ (2021). Znečištění ovzduší na území České republiky v roce 2020. Dostupné z:
https://www.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/isko/grafroc/20groc/gr20cz/Obsah_CZ.html
- Cenia (2021). Zpráva o životním prostředí České republiky 2020.
- Cenia (2005). Životní prostředí v České republice 1989 - 2004.